

С. А. ТРОФІМОВ

Сергій Анатолійович Трофімов, кандидат юридичних наук, доцент Кримського юридичного інституту Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

**ПРОБЛЕМИ УНОРМУВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКИХ СИЛ
ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ЩОДО УЧАСТІ У ЗАХОДАХ З ПРИПИНЕННЯ
ТЕРОРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В МЕЖАХ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО МОРЯ УКРАЇНИ**

Для запровадження максимально ефективного механізму протидії будь-яким проявам терористичної діяльності на території України перш за все необхідно визначити перелік суб'єктів такої протидії та окреслити їх повноваження. Це дасть змогу створити чітку інституціональну систему протидії тероризму, запобігти можливим прогалинам чи суперечкам у питанні розмежування повноважень й швидко встановлювати відповідні слабкі місця та осіб, які відповідальні за певний обсяг роботи.

Окремими проблемами розвитку та вирішення кризових ситуацій, у тому числі проявів терористичної діяльності, у своїх наукових дослідженнях займалися В. Ф. Антипенко, О. М. Бандурка, М. В. Башкиров, В. В. Белевцева, С. У. Дікаєв, Р. А. Калюжний, С. О. Кузніченко, В. А. Ліпкан, С. С. Маїлян, В. В. Майоров, М. В. Назаркін, В. Я. Настюк, Т. А. Петрова, І. М. Рижев, В. Б. Рушайло, Р. М. Слепцов, В. А. Тюрин та багато інших вітчизняних та зарубіжних науковців. Проте питання унормування повноважень Військово-Морських Сил Збройних Сил України щодо участі у заходах з припинення терористичної діяльності в межах територіального моря України ще й досі не вирішено.

У межах даної статті ми спробуємо дослідити проблеми унормування повноважень Військово-Морських Сил Збройних Сил України щодо участі у заходах з припинення терористичної діяльності в межах територіального моря України та довести необхідність зміни законодавства щодо можливості припинення терористичних актів у внутрішніх водах, територіальному морі та на континентальному шельфі України.

Відповідно до положень ст. 4 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» від 20.03.2003 р. № 638-IV¹ організація боротьби з тероризмом в Україні та забезпечення її необхідними силами, засобами і ресурсами здійснюються Кабінетом Міністрів України у межах його компетенції. Центральні органи виконавчої влади беруть участь у боротьбі з тероризмом у межах своєї компетенції, визначеної законами та виданими на їх основі підзаконними актами.

Суб'єктом, який безпосередньо здійснює боротьбу з тероризмом у межах своєї компетенції, визначено й Міністерство оборони України. Необхідно зазначити, що Міністерство оборони України безпосередньо виконує незначний обсяг діяльності у сфері протидії тероризму. Основна роль у протидії цьому явищу належить Збройним силам України, які є військовим формуванням, на які відповідно до Конституції України покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності. Дане військове формування діє на підставі Закону України «Про Збройні Сили України» від 06.12.1991 р. № 1934-XII². За статтею 1 цього Закону з'єднання, військові частини і підрозділи, у тому числі чергові сили, Збройних Сил України в мирний час мають право застосовувати і використовувати зброю та бойову техніку для такого:

- відбиття ударів засобів повітряного нападу по важливих державних об'єктах, безпосереднє прикриття яких здійснюється черговими силами;
- припинення порушення державного кордону України повітряними суднами збройних формувань інших держав, які не виконують команд (сигналів), що подаються черговими літаками-перехоплювачами (вертольотами), або застосовують зброю;
- припинення протиправних дій повітряних суден у повітряному просторі України, якщо вони використовуються з метою здійснення терористичного акту;
- примушення до посадки захоплених (викрадених) повітряних суден;
- забезпечення виконання покладених на Збройні Сили України завдань щодо відсічі можливій збройній агресії проти України, забезпечення недоторканності повітряного простору та підводного простору в межах територіального моря України, запобігання терористичним актам у випадках, передбачених іншими законами.

У статті 5 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» від 20.03.2003 р. № 638-IV³ закріплюються функції даного суб'єкта протидії тероризму у загальному обсязі, а саме: Міністерство оборони України, органи військового управління, з'єднання, військові частини Збройних Сил України забезпечують захист від терористичних посягань об'єктів Збройних Сил України, зброї масового ураження, ракетної і стрілецької зброї, боєприпасів, вибухових та отруйних речовин, що перебувають у військових частинах або зберігаються у визначених місцях; організують підготовку та застосування сил і засобів Сухопутних військ, Повітряних Сил, Військово-Морських Сил Збройних Сил України в разі вчинення терористичного акту в повітряно-

му просторі, у територіальних водах України, а також беруть участь у проведенні антитерористичних операцій на військових об'єктах та в разі виникнення терористичних загроз безпеці держави із-за меж України.

Слід зазначити, що останніми роками морський транспорт дедалі частіше застосовується причіпниками тероризму для різних цілей, в тому числі й для здійснення терористичних актів, про що було зазначено в іншому дослідженні⁴. Дійсно складно уявити можливі наслідки використання морського судна з терористами-смертниками на борту проти круїзних суден чи супертанкерів. Кількість людських жертв, екологічної та економічної шкоди буде приблизно такою самою, як від найбільш масових терористичних актів на суші чи з використанням повітряного транспорту.

Необхідно зазначити, що сьогодні вітчизняне законодавство не містить норм щодо визначення механізму використання зброї та бойової техніки для припинення терористичних актів у внутрішніх водах, територіальному морі, на континентальному шельфі, в тому числі в підводному просторі в межах територіального моря. Єдиним актом, спрямованим на вирішення окремих з названих вище питань, була Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про порядок застосування зброї, бойової техніки та спеціальних засобів під час охорони державного кордону і виключної (морської) економічної зони України» від 02.06.1998 р. № 789⁵, яка частково дозволяла нормативно визначити порядок застосування зброї, бойової техніки та спеціальних засобів під час охорони державного кордону і виключної (морської) економічної зони України проти повітряних суден, стосовно яких встановлено, що вони захоплені з метою здійснення терористичного акту або є така підозра, а також вирішувала питання розмежування компетенції державних органів з цього приводу. Але вказана постанова 04.09.2003 р. втратила чинність.

Зазначимо, що лише два нормативних акти безпосередньо спрямовані на врегулювання порядку застосування зброї, бойової техніки та спеціальних засобів під час охорони державного кордону і виключної (морської) економічної зони України:

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 19.11.2008 р. № 1007 «Про затвердження Порядку застосування зброї і бойової техніки з'єднаннями, військовими частинами і підрозділами Військово-Морських Сил Збройних Сил в мирний час у разі виконання ними завдань з охорони підводного простору в межах територіального моря України»⁶, якою врегульовано процедуру застосування зброї і бойової техніки з'єднаннями, військовими частинами і підрозділами Військово-Морських Сил Збройних Сил в мирний час у разі виконання ними завдань з охорони підводного простору в межах територіального моря України з метою запобігання та припинення протиправної діяльності підводних засобів руху, зокрема човнів, засобів транспортування та буксирування, інших засобів, що рухаються під водою, а також підводних плавців. Можливість використання названих вище об'єктів з терористичною метою у даній постанові не розглядається.

2. Наказ Адміністрації Держкордонслужби від 21.10.2003 р. № 200 «Про затвердження Інструкції про застосування зброї, бойової техніки, озброєння кораблів (катерів), літаків і вертольотів Державної прикордонної служби України, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу під час охорони державного кордону та виключної (морської) економічної зони України»⁷. Відповідно до п. 2.5.2 цього Наказу прикордонники, виконуючи завдання з охорони державного кордону України, застосовують зброю та бойову техніку для такого:

- відбиття збройного нападу та вторгнення на територію України озброєних військових груп і злочинних угруповань;
- припинення збройних провокацій, а також для відбиття нападу або припинення збройного опору осіб, які незаконно перетинають чи намагаються незаконно перетнути державний кордон України;
- захисту громадян від нападу, що загрожує їх життю і здоров'ю, а також звільнення заручників;
- відбиття нападу на прикордонника або членів його сім'ї, якщо їх життю і здоров'ю загрожує небезпека;
- відбиття нападу на об'єкти, приміщення та прикордонні наряди Державної прикордонної служби, а також їх звільнення в разі захоплення;
- затримання особи, яку застали при вчиненні тяжкого злочину і яка намагається втекти;
- затримання особи, яка чинить збройний опір, намагається втекти з-під варті, а також озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю і здоров'ю прикордоннику;
- зупинення транспортного засобу шляхом його пошкодження, якщо водій своїми діями створює явну загрозу здоров'ю чи життю громадян або прикордоннику;
- подання сигналу тривоги або виклику допомоги;
- знешкодження тварини, яка загрожує життю і здоров'ю громадян або прикордонника.

Отже, нормативні підстави застосування зброї, бойової техніки, озброєння кораблів (катерів), літаків і вертольотів Державної прикордонної служби України, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу під час охорони державного кордону та виключної (морської) економічної зони України лише умовно можна застосовувати для припинення терористичних актів у внутрішніх водах, територіальному морі, у виключній (морській) економічній зоні України, на континентальному шельфі, в тому числі в підводному просторі в межах територіального моря.

Необхідно зазначити, що Закон України «Про боротьбу з тероризмом» від 20.03.2003 р. № 638-IV⁸ є єдиним нормативно-правовим актом, що передбачає участь Збройних Сил України у припиненні терористичного акту у територіальних водах України. Проаналізувавши Закон України «Про Збройні Сили України»

від 06.12.1991 р. № 1934-ХІІ⁹ можна дійти висновку, що даний Закон передбачає можливість застосування підрозділів Збройних сил України для забезпечення стримування збройної агресії проти України та відсічі їй, охорону повітряного простору держави та підводного простору у межах територіального моря України. Тому постає питання про доцільність утримання на балансі Військово-Морських Сил Збройних Сил України, в тому числі корабельну службу у Військово-Морських Силах Збройних Сил України, яка діє на підставі Наказу Міністерства оборони України від 25.11.2003 р. № 415 «Про затвердження Положення про корабельну службу у Військово-морських силах Збройних Сил України»¹⁰, оскільки можливість участі Збройних Сил України у протидії відповідним зарозам у внутрішніх водах та водній поверхні територіального моря у Законі України «Про Збройні Сили України» від 06.12.1991 р. № 1934-ХІІ¹¹ не передбачено.

Виходячи з цього, ми пропонуємо внести зміни до Закону України «Про Збройні Сили України» від 06.12.1991 р. № 1934-ХІІ¹², а саме до ст. 1 цього Закону, яку, можна було би викласти таким чином:

1. Частину 2 викласти у такій редакції: «Збройні Сили України забезпечують стримування збройної агресії проти України та відсічі їй, охорону повітряного простору держави, внутрішніх вод, територіального моря й підводного простору у його межах, континентального шельфу України та у випадках, визначених законом, беруть участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом».

2. Частину 3 ст. 1 доповнити двома пунктами такого змісту:

– боротьби з піратством та забезпечення безпеки судноплавства;

– припинення протиправних дій морських суден у внутрішніх водах, територіальному морі й підводному просторі у його межах, на континентальному шельфі, якщо вони використовуються з метою здійснення терористичного акту.

Такі зміни будуть відповідати вітчизняному законодавству, зокрема Закону України «Про оборону України» від 06.12.1991 р. № 1932-ХІІ¹³ та Военній доктрині України, яку було затверджено Указом Президента України від 15.06.2004 р. № 648/2004¹⁴.

Крім цього, з огляду на зазначене вище, Закон України «Про боротьбу з тероризмом» від 20.03.2003 р. № 638-ІV¹⁵ також потребує змін щодо унормування можливості застосування Збройними Силами України зброї та бойової техніки проти морських суден, що можуть використовуватися з метою вчинення терористичного акту. У зв'язку з цим ми пропонуємо доповнити Закон України «Про боротьбу з тероризмом» від 20.03.2003 р. № 638-ІV¹⁶ статтею, приміром, такого змісту:

«Припинення терористичних актів у внутрішніх водах, територіальному морі та на континентальному шельфі України»

1. Збройні Сили України застосовують зброю та бойову техніку з метою усунення загрози терористичного акту у внутрішніх водах, територіальному морі, на континентальному шельфі або припинення такого терористичного акту у порядку, визначеному законодавством.

2. У випадку, якщо морське або річкове судно (плавальний засіб) не виконує без повідомлення причин вказівок та сигналів щодо припинення порушення правил використання водного простору України, не реагує на вказівки та сигнали, що подаються уповноваженими на то суб'єктами або відмовляється без пояснення причин їх виконувати, Збройні Сили України застосовують зброю та бойову техніку для примушення морського або річкового судна (плавального засобу) до зупинення з метою усунення загрози терористичного акту.

3. У випадку, якщо морське або річкове судно (плавальний засіб) не підкорюється вимогам та сигналам про зупинення та існує реальна загроза загибелі людей чи настання надзвичайної екологічної ситуації, а також у разі завчасного надходження від суб'єктів боротьби з тероризмом чи відповідних компетентних органів інших держав інформації щодо можливості використання морського або річкового судна (плавального засобу) для вчинення терористичного акту, Збройними Силами України застосовується зброя та бойова техніка для припинення руху морського або річкового судна (плавального засобу) шляхом його знищення».

Підсумовуючи викладене, такі пропозиції дадуть змогу створити законодавчу базу для унормування повноважень Військово-Морських Сил Збройних Сил України щодо участі у заходах з припинення терористичної діяльності в межах територіального моря України. Необхідно зазначити, що ці пропозиції, безумовно, також потребують деталізації на рівні підзаконних актів стосовно визначення безпосереднього механізму виконання рішень керівного складу про усунення терористичної загрози шляхом застосування зброї та бойової техніки.

¹ Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 р. – № 638-ІV // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – № 25. – Ст. 180.

² Про Збройні Сили України: Закон України від 06.12.1991 р. № 1934-ХІІ // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 9. – Ст. 108.

³ Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 р., № 638-ІV // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – № 25. – Ст. 180.

⁴ Трофімов С. А. Митні процедури на морському транспорті: теоретичні й практичні аспекти: монографія / С. А. Трофімов. – Х.: Право, 2010. – С. 6, 160–161, 165.

⁵ Про затвердження Положення про порядок застосування зброї, бойової техніки та спеціальних засобів під час охорони державного кордону і виключної (морської) економічної зони України: Постанова Кабінету Міністрів України від 02.06.1998 р. № 789 // Офіц. вісн. України. – 1998. – № 22. – С. 32.

⁶ Про затвердження Порядку застосування зброї і бойової техніки з'єднаннями, військовими частинами і підрозділами Військово-Морських Сил Збройних Сил в мирний час у разі виконання ними завдань з охорони підводного простору в межах територіального моря України: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.11.2008 р. – № 1007 // Офіц. вісн. України. – 2008. – № 89. – Ст. 2981.

⁷ Про затвердження Інструкції про застосування зброї, бойової техніки, озброєння кораблів (катерів), літаків і вертольотів Державної прикордонної служби України, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу під час охорони державного кордону та виключної (морської) економічної зони України: Наказ Адміністрації Держкордонслужби від 21.10.2003 р. № 200 // Офіц. вісн. України. – 2003. – № 43. – Ст. 2287.

⁸ Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 р., № 638-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – № 25. – Ст. 180.

⁹ Про Збройні Сили України: Закон України від 06.12.1991 р. № 1934-ХІІ // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 9. – Ст. 108.

¹⁰ Про затвердження Положення про корабельну службу у Військово-Морських Силах Збройних Сил України: Наказ Міністерства оборони України від 25.11.2003 р. № 415 // Офіц. вісн. України. – 2003. – № 51. – Т. 2. – Ст. 2726.

¹¹ Про Збройні Сили України: Закон України від 06.12.1991 р. № 1934-ХІІ // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 9. – Ст. 108.

¹² Там само.

¹³ Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 р. № 1932-ХІІ // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 9. – Ст. 106.

¹⁴ Про Воєнну доктрину України: Указ Президента України від 15.06.2004 р. № 648/2004 // Офіц. вісн. України. – 2004. – № 30. – Т. 1. – Ст. 2005.

¹⁵ Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 р., № 638-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – № 25. – Ст. 180.

¹⁶ Там само.

Резюме

У статті доведено необхідність зміни законодавства щодо можливості припинення терористичних актів у внутрішніх водах, територіальному морі та на континентальному шельфі України Військово-Морськими Силами Збройних Сил України.

Ключові слова: протидія тероризму, терористична діяльність, суб'єкт протидії тероризму, територіальне море.

Резюме

В статье обосновывается необходимость изменения законодательства относительно возможности прекращения террористических актов во внутренних водах, территориальном море и на континентальном шельфе Украины Военно-Морскими Силами Вооруженных Сил Украины.

Ключевые слова: противодействие терроризму, террористическая деятельность, субъект противодействия терроризму, территориальное море.

Summary

In the article the necessity of change of legislation is grounded in relation to possibility of stopping of assassinations in internal waters, territorial sea and on the continental shelf of Ukraine by Naval Forces of Military Powers of Ukraine.

Key words: counteraction terrorism, terrorist activity, subject of counteraction terrorism, territorial sea.

Отримано 13.02.2012

О. Р. ШЕВЧУК

Оксана Романівна Шевчук, кандидат юридичних наук, доцент Тернопільського національного економічного університету

РИНОК ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ ЯК ОБ'ЄКТ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА КАТЕГОРІЯ ФІНАНСОВОГО ПРАВА

Фінансові ресурси, які в період функціонування на території України планової економіки належали виключно до публічних фондів, з набуттям незалежності змінили свою правову та економічну природу. Приватна власність та ринкова економіка сприяли розвитку в державі нових економічних правовідносин. Основним джерелом формування публічних фондів коштів стали фінансові результати діяльності суб'єктів господарювання. Фінансові установи на даному етапі опосередковують рух централізованих та децентралізованих фінансових активів. Проте держава як була, так і залишається основним суб'єктом фінансово-правових